

Nya tendenser i Tysklandsfrågan

Åtskilligt har hänt på senare tid, som kan förebåda nya signaler i Tysklandsfrågan, skriver dr. jur. Laszlo Hámori. Willy Brandts utrikespolitik innebär ett försök att bryta dödläget. Den nya västtyska politiken har visserligen mött ett häftigt motstånd av den "sachsiske Lenin", den östtyska partichefen Walter Ulbricht. Men mycket tyder på att Moskva trots allt inte är ointresserat av de nya tongångarna.

I mars 1954 beviljade Sovjetunionen suveränitet åt den s. k. Tyska Demokratiska Reupibliken och i oktober slöt USA, Storbritannien och Frankrike ett "Fördrag över förhållandet mellan Tyska Förbundsrepubliken och de tre makterna." Förbundsrepubliken upptogs i NATO och Demokratiska Republiken blev medlem i Warszawapakten. Därmed fullbordades — de facto om inte de jure — det tyska rikets tudelning; ja, om man tar hänsyn till Västberlins extrastatus, tredelning. Under de följande åren har ett kallt krig av växlande styrka utkämpats om och kring Västberlin. Men inte heller tvisten om Västberlin har kunnat ändra situationen i Tysklandsfrågan, som man med rätta kan karakterisera med ordet immobilism. Både Öst och Väst hade låst sig fast i ett rigoröst ställningstagande och inget medel fanns som kunde rubba parterna i målet. Östtyskland och Sovjetunionen krävde att Tyska Demokratiska Republiken skulle erkännas som en suverän stat, Oder-Neisse linjen som dess slutgiltiga östgräns och de allierade makterna skulle samtidigt sluta fred med Väst- och Östtyskland. Denna fred skulle också reglera Västberlins framtida status. Västtyskland och de tre västmakterna å sin sida har vägrat att erkänna Östtyskland som statsbildning och har krävt fria och kontrollerade val både i Väst- och Östtyskland. Fredsförhandlingarna skulle inledas med en alltysk regering, som skulle bildas på grund av valresultaten. Det återförena-

de Tysklands gränser skulle bestämmas vid dessa fredsförhandlingar.

Den västtyska regeringen har deklarerat sig vara den enda legala representeranten för hela det tyska folket och har uppställt den s. k. Hallsteindoktrinen, enligt vilken ett diplomatiskt erkännande av den östtyska regeringen måste betraktas som en fientligt sinnad handling mot Västtyskland. Den västtyska regeringen har brutit förbindelserna med stater som erkänt Östtyskland.

Brandts utrikespolitik

Kanske verkar det överflödigt att här skissera de kontroversiella östliga och västliga uppfattningarna, då ju Tysklandsfrågan är ett av de mest kända av världspolitikens många problem. Men just nu, när nya tendenser gör sig märkbara, är det nyttigt att rekapitulera utgångsläget.

Det första försöket att bryta den immobile situationen kan man tillskriva Willy Brandt. Det var vicekanslern och utrikesministern Brandt som strax efter sitt ämbetstillträde införde den nya östpolitiken. Genom att upphäva Hallsteindoktrинens giltighet beträffande de östeuropeiska kommuniststaterna, syftade han till en utvidgning av de ekonomiska och politiska förbindelserna med dessa länder. Västtyskland skulle därmed kunnat återvinna Tysklands traditionella inflytande i Östeuropa.

Bonnregeringens nya östpolitik har stött på häftiga reaktioner från den östtyska ledningens sida, och det var den

östtyske partichefen Walter Ulbricht som 1967 lanserade ett nära samarbete mellan Östtyskland, Polen och Tjeckoslovakien, skapandet av den s. k. järntriangeln mot den västtyska "imperialismen och revanschismen". Trots de grova kanonaderna först från Östberlin och efteråt även från Warszawa tog den rumänska regeringen upp diplomatiska förbindelser med Bonn. Även Jugoslavien och Västtyskland har, efter tio års uppehåll, skickat ambassadörer till varandra. Den tjeckoslovakiska Novotnyregimen anslöt sig till järntriangeln, och tog inte upp formella diplomatiska förbindelser med Bonn. Prag har emellertid ingalunda motsatt sig ett närmare ekonomiskt samarbete med de västtyska finans- och industrikretsarna. Ungefär samma hållning har tagits av Kadarregimen i Ungern.

I januari 1968 störtades Novotny och den nya tjeckoslovakiska ledningen lovade införa en mer demokratisk politik än sin föregångare. Den inre liberaliseringen kunde bli smittosam även på det stalinistiska Östtyskland, och Ulbricht har befarat att Dubcek-regimen, driven av ekonomisk nödvändighet, förr eller senare skulle försona sig med Västtyskland.

Man måste hålla i minnet (och tjeckoslovakerna gör det) att det var Ulbricht personligen som började den häftiga kampanjen mot Dubcekregimen våren 1968, när Moskva ännu visade ett ganska vänligt ansikte mot de nya herrarna i Hradschin. Det var de östtyska

massmedia, sekunderade av de polska, som anklagade Dubcekregimen för en antisocialistisk inställning. Atmosfären kring Tjeckoslovakien förpestades först och främst av Ulbricht, och många tecken tyder på att det var han som påverkade den tvekande partiledningen i Kreml till de fatala handlingarna mot Tjeckoslovakien.

Seger för Ulbricht

Ockupationen av Tjeckoslovakien betydde en stor seger för Ulbricht personligen och för hans politik gentemot Bonn. Efter det att sovjettrupperna besatt Tjeckoslovakien, kunde naturligtvis ett närmande mellan Prag och Bonn inte komma i fråga, och även den ungerska regeringen tvingades att ändra sin tidigare tvetydiga attityd. Intåget av de fem Warszawapaktländernas trupper i Tjeckoslovakien tjänade som en tragisk slutvinjett till Willy Brandts nya östpolitik.

Ulbricht har sedan dess kunnat notera ännu en framgång i sin kalla krigspolitik mot Västtyskland; den skarpa maktdemonstrationen mot presidentvalet i Västberlin. Denna framgång visade sig emellertid vara begränsad. Visst följde den sovjetiska pressen i viss mån de östtyska protestyttringarna, men tonen var inte alls övertygande och den sovjetiska ledningen visade sig inte vara beredd att tillspetsa den av Ulbricht framkallade krisen. Moskvas moderation var det första tecken till en ny sovjetisk tendens i Tysklandsfrågan.

Under den tid som Ulbricht framstätt som en ledande gestalt i Östeuropa och inspiratör av Kremels östeuropapolitik, har det hänt ett och annat i själva Västtyskland. Den västtyska allmänna opinionen, eller åtminstone en del av den, har vaknat till medvetande om hur ofruktbar Bonnregeringens politik har varit. Under femton år har denna politik inte kommit ett steg närmare återföreningen — snarare tvärtom. Många har också upptäckt den fara som tudelningen och de två staternas isolering från varandra kan medföra, nämligen att två tyska nationer så småningom skulle utvecklas, två nationer vars kultur och språk inte heller blir det samma. Ett djupt intryck gjorde också den västberlinska ledningens misslyckade försök att för en eller två dagar upphäva förbudet för västberlinare att besöka anhöriga på andra sidan muren, ett förbud som inte blivit upphävt sedan pingsten 1966.

Säkerligen har många andra faktorer också samverkat till att tabuföreställningar beträffande Östtysklands erkännande bröts. Bortsett från vänsterradikala studenter och likasinnade intellektuella har de fria demokraterna först tagit upp Östtysklands erkännande i sina diskussioner vid partimötet i början av året. FPD har efter sitt uttåg ur koalitionen kunnat notera föga framgång vid de olika delstatsvalen, och ett nederlag vid Bundestagsvalen i september har synts vid horisonten. Partiet måste skapa en mer markant profil och erbjuda

da ett realistiskt alternativ gentemot "den stora koalitionen", också på det utrikespolitiska fältet.

Intryck på socialdemokraterna

FPD:s ställningstagande för en realistisk politik mot Östtyskland och därigenom mot Sovjetunionen, liksom studenternas ständiga krav, har gjort intryck på många av de socialdemokrater som varit missnöjda med koalitionspolitiken. Den socialdemokratiska ledningen i delstaterna Hessen och Schleswig-Holstein lade fram ett resolutionsförslag för partikongressen i mitten av april om erkännande av den östtyska staten. Kongressens resolution blev en kompromiss, som inte talar om erkännande men föreslår upptagande av förhandlingar med den östtyska ledningen på basis av likaberättigande. Förhandlingar mellan västtyska och östtyska regeringsmedlemmar skulle, enligt den internationella diplomatins regler, räknas som ett de facto-erkännande, i alla fall en betydande förändring av den nuvarande situationen.

Inte enbart i FDP och inom socialdemokraterna finns anhängare av en ny politik. Även bland de kristlig-demokraterna har många erkänt att en mer böjlig hållning gentemot Östberlin skulle vara till nytta. Särskilt inom ekonomiska kretsar vore man inte emot vissa politiska eftergifter, för att därmed bredda den östeuropeiska och sovjetiska marknaden för västtysk export.

Frågan om ett nytt ställningstagande i Tysklandsfrågan, skapandet av ett modus vivendi med Östtyskland och en vänligare hållning mot Moskva är ämnen som säkerligen kommer att tas upp i valkampanjen inför septembervalet i Västtyskland. Hur långt socialdemokraterna och de fria demokraterna är beredda att gå är ännu inte helt klart, inte heller huruvida de kristliga demokraterna kommer att hålla fast vid den gamla politiken. Som en viss uppmjukning kan man i alla fall redan betrakta de faktum, att efter tretton års förbud kunde återigen det kommunistiska partiet grundas, fast med förändrat namn — i stället för Kommunistische Partei Deutschlands (KPD) heter det nu Deutsche Kommunistische Partei.

Vissa, och inte helt obetydliga tecken pekar på att Moskva också ämnar tina upp sitt djupfrysta förhållande med Bonn. Det ligger inom sovjetledningens avspänningspolitik gentemot USA. Undertecknandet av avtalet om atomspridningsförbud, det moderata sovjetiska handlandet i Vietnamkonflikten, demonstrationen av samarbetsvilja för en fredlig lösning i Mellersta Östern, den dämpade tonen i sovjetiska massmedia beträffande president Nixon är sådana etapper i avspänningspolitiken som väl kunde fortsätta med en viss uppmjukning i Tysklandsfrågan. Dessutom kunde erkännandet av Östtyskland och accepterandet av Oder-Neisse gränsen tjäna som tak på den europeiska status quo-byggnaden.

Den första antydning om ändrade signaler gavs de västtyska socialdemokraterna i början av mars vid ett möte för att fira Kominterns 50-årsdag i Moskva. Ulbricht missade inte tillfället att uppträda där som den stora östeuropeiska ledaren och gav en vältalig framställning av Kominterns heroiska och framgångsrika kamp för proletariatet i hela världen. Det måste ha verkat som en kallduch, när den sovjetiske ideologen Michail Suslov i sitt minnestal skingrade mytens slöjor kring Komintern. Han ansåg att Kominterns politik mot den tyska socialdemokratin var ett ödesdigert misstag, som ledde till nazismens seger över den tyska demokratin.

Suslovs försenade bekännelse om Kominterns Tysklandspolitik var inte endast en halvdold invit, riktad till de nuvarande tyska socialdemokraterna, utan även en skarp tillrättavisning åt Ulbricht. Denne deltog själv aktivt i det tyska KP:s kamp mot socialdemokraterna under Weimartiden. Att Suslov fick offentligen utdela en läxa till partichefen Ulbricht, är enligt partiets bysantiskt utvecklade etikett likställt med en halv degradering. Det verkar som om Ulbricht nu måste betala räkningen för den av honom inspirerade ockupationen av Tjeckoslovakien, vilken har blivit en synnerligen pinsam affär för Sovjetunionen.

Moskvagest

En annan överraskande vänskaplig gest i riktning mot Bonn visade Moskva, när

i samband med gränstvisten med Kina den sovjetiska ambassadören i Bonn besökte och informerade kansler Kiesinger om situationen. Samma upplysningar gav sovjetiska ambassadörer regeringarna i Washington, London, Paris och i några andra västerländska huvudstäder. Men att bland dessa, officiellt vänskapliga regeringar även den västtyska upptogs, var onekligen en överraskning.

Några dagar efter ambassadör Tjarrapkins visit hos Kiesinger höll Warszawa-pakten ett möte i Budapest. Det publicerades där en deklaration, som föreslog en alleuropeisk konferens om kontinentens säkerhet. Det var en sensation att bland de faror som hotar freden i Europa, nämdes inte med ett enda ord den västtyska militarismen, revanschismen och nynazismen. Under de gångna tjugo åren har inte ett enda internationellt kommunistmöte hållits, där dessa påstådda västtyska företeelser inte nämnts.

Västerländska kommentatorer försöker ge en förklaring till de direkta orsakerna till Moskvas vänskapliga gester. Man hänvisar i detta sammanhang till artiklarna i Pravda, där bland andra beskyllningar mot Maoregimen också stod att Peking skulle ha upprättat ett ekonomiskt och politiskt samarbete med Västtyskland, riktat mot Sovjetunionen. Hyser herrarna i Kreml verkligen rädsla för ett Bonn-Peking förbund, à la Berlin-Tokio axeln?

En annan förklaring ligger i att Moskva ville ge hjälp till de västtyska

socialdemokraterna i den kommande valkampanjen. Enligt denna teori betraktar man i Moskva en socialdemokratisk regering som den minst onda. Att det nybildade västtyska KP vid sitt grundande erbjöd samarbete med socialdemokraterna (som dessa genast tillbakavisade) kan ha också sitt ursprung i Moskva.

Man kan naturligtvis inte med säkerhet veta vad som föranlett sovjetledningen att just nu inta denna nya attityd i sin Tysklandspolitik. Man kan in-

te heller gissa sig till hur långt den ämnar gå på den inslagna uppmjukningens väg. En sak är emellertid säker; skapandet av en avspänning försvåras väsentligt av Walter Ulbrichts person. De tvekan och negativt inställda västtyskarna skulle mycket lättare kunna övertyggas om det rätta i att erkänna Östtyskland, om ledaren där vore någon annan än den djupt hatade "sachsiske Lenin".

Ja, Walter Ulbricht är i alla fall 76 år gammal.